

XESÚS FERRO COUSELO

no Día das Letras 1996

Luis Alonso Girgado

Centro de Investigacións Lingüísticas e literarias Ramón Piñeiro

Nun libro que fai un percorrido pola historia do Día das Letras dende a súa primeira celebración, en 1963, escribía Anxo Angueira, o autor, que “Na actualidade, arredor do Día das Letras Galegas prodúcese o maior movemento editorial, cultural e literario do noso país”¹. Quizais cumprira, antes de entrar nalgunhas referencias a Xesús Ferro Couselo (1906-1975), ó que lle está dedicado o Día das Letras deste 1996, facer algunhas consideracións sobre a dinámica cultural que hoxe implica a citada celebración.

Ata finais da década de 1970 o Día das Letras tiña, nos sectores do galeguismo, un forte acento e un contido reivindicativo; complementariamente, unha dimensión sentimental ou afectiva. Nese Día o libro galego saía das catacumbas, chegaba en postos de venda ás rúas e prazas. Xentes pouco familiarizadas con aqueles libros, a meirande parte deles co selo da Editorial Galaxia, aproveitaban para mercar unha obra de Rosalía, de Cun-

queiro, de Curros ou de Celso Emilio Ferreiro (e, por suposto, do escritor agasallado naquel Día). No labor de difusión dos libros –traballo desinteresado e benemérito– temos que salientalo traballo que se facía dende o ámbito do ensino.

A partir de 1975, mudada xa a situación política e instalado o ensino do Galego oficialmente na Universidade, o acento reivindicativo perdeu terreo, proliferaron os actos culturais e xurdiron voces que manifestaron o rexeitamento cara á celebración, argumentando que nunha situación normalizada ese Día carecía de senso. Nesta actitude pesaba seguramente a lembranza dun pasado inmediato que se quería esquecer, con razón. O lóxico sería que o Día dos nosos libros fora todo o ano, foran tódolos días do ano. Mantívose o Día das Letras sen embargo, tal vez (entre outras razóns) porque en ámbitos lingüísticos próximos como os do catalán e o castelán tamén o libro ten a súa festividade, a súa celebración.

1. Anxo Angueira, *De Rosalía a Dieste. 33 Anos das Letras*, Vigo: Xerais, 1995, 12.

Retomando as palabras de Anxo Angueira, é ben certo que, en grande medida, a nosa dinámica cultural ten este Día como esencial punto de referencia, con resultados positivos e negativos, certamente. A designación dun escritor, como se dun resorte se trata, dispara toda clase de iniciativas nas que compiten grupos, organismos, asociacións e entidades públicas e privadas. Semella un fracaso a chegada do 17 de maio sen ter preparado algo *ad hoc*. ¿Que editorial non presenta polo menos unha novidade sobre a figura do Día?

En principio, a activación do movemento editorial non é negativo. Indica que polo menos temos editoriais (quizais moitas editoriais) para competir –co engadido das publicacións oficiais– nun mercado de reducidas dimensións que dende logo se salva gracias ós estudantes, ás lecturas esixidas ó longo do curso. Pero hai que dicir que o desenvolvemento cultural ten o seu ritmo e que ese ritmo sofre unha negativa alteración. Así, atopámonos diante dunha especie de competición cultural na que se amore-

an² as publicacións, nalgúns casos precipitadas, pouco perfiladas, non pouco reiterativas: todo, flor dun ano. Nos anos seguintes é imposible publicar nada sobre a figura conmemorada. Xa non interesa, xa outros ocuparon o lugar, xa desapareceu. Ei-la manifestación, outravolta, do efémero e perecedoiro do que se fai hoxe no eido do libro, tamén do libro. En certa forma, sobre o escritor homenaxeado cae unha especie de maldición, un inxusto sono de moito tempo.

Neste 1996 a Real Academia Galega escolleu ó “ilustre arquivero cordeirán”³ –en expresión de Francisco Fernández del Riego Xesús Ferro Couselo como figura a conmemorar. A elección racha claramente coas inmediatamente anteriores (Rafael Dieste, Fermín Bouza Brey, Luís Seoane, Álvaro Cunqueiro, Eduardo Blanco Amor), que recaeron sobre escritores nos que o amplo abano da creación literaria (incluído o xénero ensaístico) é fundamental. Que non é o caso de Ferro Couselo, profesor e arquivero, meritório impulsor e director do Museo e Arquivo Provincial de Ourense, incan-

2. Arredor da vida e obra de Xesús Ferro Couselo apareceron, no que vai deste ano 1996, os seguintes libros: AA.VV., *Xesús Ferro Couselo. (Lembranzas. Actividades. Inquedanzas)*. Boletín Auriense, anexo 21. Museo Arqueolóxico Provincial de Ourense, 1996; AA.VV. *Xesús Ferro Couselo. Día das Letras Galegas 1996*, Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, Consellerías de Presidencia, Cultura e Educación e Ordenación Universitaria, 1996; Clodio González Pérez, *Xesús Ferro Couselo*, Muros-A Coruña: Ed. Toxos Outos, 1996; Gonzalo Navaza e Xosé Ramón Pena, *Xesús Ferro Couselo. A cultura dos devanceiros*, Vigo: Xerais, 1996; Felipe Senén e Carlos Díaz Martínez, *Xesús Ferro Couselo. A búsqueda da identidade e o encontro cos devanceiros*, A Coruña: Ed. Espiral Maior, 1996; David Otero, *A vida de Xesús Ferro Couselo*, Vigo: Galaxia, 1996. *Xesús Ferro Couselo. Día das Letras Galegas 1996*. Edición de H. Monteagudo, Santiago de Compostela: Departamento de Filoloxía Galega da Universidade de Santiago, 1996. Unha escolma de textos do autor pódese consultar en *Xesús Ferro Couselo. Obra selecta*, Vigo: Galaxia, 1996. Vx. tamén o vídeo *Xesús Ferro Couselo. Letras Galegas 1996*, Centro de Recursos da Provincia de Ourense: Xunta de Galicia, 1996.

3. Francisco Fernández del Riego, limiar a *Xesús Ferro Couselo*, de Clodio González Pérez, op. cit. 3.

sable estudioso do noso pasado cultural e investigador e historiador dese pasado que quixo e soubo recuperar.

Non imos reiterar aquí datos da vida e da actividade intelectual de Ferro Couselo, dabondo difundidos en libros ben recentes. Home de estudio e investigación, a súa formación procede do Seminario de Santiago, a Universidade Pontificia (na que non remataría a carreira eclesiástica) e a Universidade de Santiago, onde cursou, na Facultade de Filosofía e Letras, os estudos

da sección de Historia.

A partir dos inicios da década de 1930 estivo vencellado ó Partido Galeguista e ás Mocidades Galeguistas. Estivo así mesmo afiliado ós grupos galeguistas *Ultreya* e, xa en 1926, contactou co Seminario de Estudos Galegos.

Despois da guerra civil participou no movemento de reconstrución do Partido Galeguista, na fundación da Editorial Galaxia e do Padroado Rosalía de Castro. Creou e impulsou o Grupo Marcelo Macías de colaboradores

do Museo Arqueolóxico Provincial de Ourense (1942) e a Agrupación Posío. Arte y Letras (1950). Membro da Real Academia Galega (1951), a súa existencia estivo fondamente vencellada a Ourense, cidade que o nomeou Fillo Adoptivo (1979) a título póstumo. Alí fundou tamén a Agrupación Cultural Auriense (1967), da que foi director, e dirixiu o Boletín Auriense dende a súa creación en 1971.

Profesor durante algúns anos, Ferro Couselo, funcionario por oposición do corpo de Arquiveiros, Bibliotecarios e Arqueólogos con destino en Ourense, xa a partir de 1941, tivo como fundamental tarefa dar vida e pulo cultural ó Museo Arqueolóxico e ó Arquivo Provincial de Ourense, que comezaban a súa andaina cara ó público en 1953 e 1964 respectivamente no edificio do vello Pazo Episcopal da cidade. Persoeiro do proceso de recuperación da cultura galega, participou activamente en empresas culturais de signo galeguista. Exhumou textos e documentos, esculcou nas raíces (romanas, medievais, etc.) do noso pasado, salvou do esquecemento parte do noso patrimonio artístico.

O ámbito dos seus estudos e rico e diverso: abrangue biografía, onomástica, paleografía, arqueoloxía, etnografía, historia, arte civil e relixiosa (arquitectura e escultura), xenealoxía e

toponimia. Os seus artigos e traballos de especialización apareceron en revistas como *Logos*, *Tude*, *Posío*. *Arte y Letras*, *Fin de Semana*, *Sonata Galega*, *Lar* e publicacións especializadas como *Boletín Auriense*, *Boletín da Real Academia Galega*, *Boletín da Comisión Provincial de Monumentos de Ourense*, *Boletín do Museo Arqueolóxico Provincial de Ourense*, *Compostellanum* e tamén nos xornais *El Pueblo Gallego*, *La Noche*, *Faro de Vigo*, *Diario de Pontevedra* ou *La Región*.

Pero a bibliografía deste serio e rigoroso humanista conta tamén cun pequeno feixe de libros e amplos estudos monográficos. De todos eles, o máis coñecido e tamén o máis significativo e *A vida e a fala dos devanceiros* (1967), unha compilación e escolma de documentos galegos relativos ás terras de Ourense e datados entre os séculos XIII e XVI, unha "obra matricial"⁴ (Fernando Ramos) que é de inescusable consulta para calquera estudio sobre a Galicia medieval, "o roteiro para dar a coñecer os máis importantes documentos en galego que se gardan nos arquivos", segundo estimación do mesmo Ferro Couselo⁵, que non chegaría a publica-lo terceiro volume, no que ían figurar documentos da Catedral de Ourense e outros procedentes das *Sete Partidas*, a carón de índices e comentarios do conxunto documental achegado polo investigador.

4. Fernando Ramos. "A vida e a fala dos devanceiros, unha obra matricial", en *O Correo Galego*, 30-I-1994.

5. Xesús Ferro Couselo, *A vida e a fala dos devanceiros*, Vigo: Galaxia, vol. I, 1967, 8.

En síntese, a peripecia biográfica do humanista que foi Ferro Couselo discorre sen alteracións, cunha absoluta dedicación ó labor de análise documental, á protección e defensa do patrimonio cultural, á vitalización dos arquivos e museos como institucións públicas ó servizo da conservación e difusión do pasado cultural, á procura das raíces da nosa identidade colectiva.

Velaquí un traballo que, pola súa mesma natureza, pertence a un ámbito de especialización moi minoritaria e se

sitúa fóra dos vieiros do éxito, da popularidade ou da sona, sobre todo cando se asume coa modestia e honestidade de Ferro Couselo. Un traballo que sen dúbida é merecente do noso recoñecemento. Do que xa no estamos tan seguros é de que sexa o Día das Letras a manifestación máis oportuna e eficaz para facelo. O lector que pense aproveita-la data para se achegar a un escritor atractivo que ata agora descoñecía, de certo se verá defraudado. A difusión das nosas letras entre o público en xeral seguramente perdeu, con esta elección, unha oportunidade.